

geschiedenis en staatsinrichting CSE GL en TL

Het correctievoorschrift bestaat uit:

- 1 Regels voor de beoordeling
- 2 Algemene regels
- 3 Vakspecifieke regels
- 4 Beoordelingsmodel
- 5 Aanleveren scores
- 6 Bronvermeldingen

1 Regels voor de beoordeling

Het werk van de kandidaten wordt beoordeeld met inachtneming van de artikelen 41 en 42 van het Eindexamenbesluit VO.

Voorts heeft het College voor Toetsen en Examens op grond van artikel 2 lid 2d van de Wet College voor toetsen en examens de Regeling beoordelingsnormen en bijbehorende scores centraal examen vastgesteld.

Voor de beoordeling zijn de volgende aspecten van de artikelen 36, 41, 41a en 42 van het Eindexamenbesluit VO van belang:

- 1 De directeur doet het gemaakte werk met een exemplaar van de opgaven, de beoordelingsnormen en het proces-verbaal van het examen toekomen aan de examinator. Deze kijkt het werk na en zendt het met zijn beoordeling aan de directeur. De examinator past de beoordelingsnormen en de regels voor het toekennen van scorepunten toe die zijn gegeven door het College voor Toetsen en Examens.
- 2 De directeur doet de van de examinator ontvangen stukken met een exemplaar van de opgaven, de beoordelingsnormen, het proces-verbaal en de regels voor het bepalen van de score onverwijld aan de directeur van de school van de gecommiteerde toekomen. Deze stelt het ter hand aan de gecommiteerde.

- 3 De gecommiteerde beoordeelt het werk zo spoedig mogelijk en past de beoordelingsnormen en de regels voor het bepalen van de score toe die zijn gegeven door het College voor Toetsen en Examens.
De gecommiteerde voegt bij het gecorrigeerde werk een verklaring betreffende de verrichte correctie. Deze verklaring wordt mede ondertekend door het bevoegd gezag van de gecommiteerde.
- 4 De examinerator en de gecommiteerde stellen in onderling overleg het behaalde aantal scorepunten voor het centraal examen vast.
- 5 Indien de examinerator en de gecommiteerde daarbij niet tot overeenstemming komen, wordt het geschil voorgelegd aan het bevoegd gezag van de gecommiteerde. Dit bevoegd gezag kan hierover in overleg treden met het bevoegd gezag van de examinerator. Indien het geschil niet kan worden beslecht, wordt hiervan melding gemaakt aan de inspectie. De inspectie kan een derde onafhankelijke corrector aanwijzen. De beoordeling van deze derde corrector komt in de plaats van de eerdere beoordelingen.

2 Algemene regels

Voor de beoordeling van het examenwerk zijn de volgende bepalingen uit de regeling van het College voor Toetsen en Examens van toepassing:

- 1 De examinerator vermeldt op een lijst de namen en/of nummers van de kandidaten, het aan iedere kandidaat voor iedere vraag toegekende aantal scorepunten en het totaal aantal scorepunten van iedere kandidaat.
- 2 Voor het antwoord op een vraag worden door de examinerator en door de gecommiteerde scorepunten toegekend, in overeenstemming met correctievoorschrift. Scorepunten zijn de getallen 0, 1, 2, ..., n, waarbij n het maximaal te behalen aantal scorepunten voor een vraag is. Andere scorepunten die geen gehele getallen zijn, of een score minder dan 0 zijn niet geoorloofd.
- 3 Scorepunten worden toegekend met inachtneming van de volgende regels:
 - 3.1 indien een vraag volledig juist is beantwoord, wordt het maximaal te behalen aantal scorepunten toegekend;
 - 3.2 indien een vraag gedeeltelijk juist is beantwoord, wordt een deel van de te behalen scorepunten toegekend in overeenstemming met het beoordelingsmodel;
 - 3.3 indien een antwoord op een open vraag niet in het beoordelingsmodel voorkomt en dit antwoord op grond van aantoonbare, vakinhoudelijke argumenten als juist of gedeeltelijk juist aangemerkt kan worden, moeten scorepunten worden toegekend naar analogie of in de geest van het beoordelingsmodel;
 - 3.4 indien slechts één voorbeeld, reden, uitwerking, citaat of andersoortig antwoord gevraagd wordt, wordt uitsluitend het eerstgegeven antwoord beoordeeld;
 - 3.5 indien meer dan één voorbeeld, reden, uitwerking, citaat of andersoortig antwoord gevraagd wordt, worden uitsluitend de eerstgegeven antwoorden beoordeeld, tot maximaal het gevraagde aantal;
 - 3.6 indien in een antwoord een gevraagde verklaring of uitleg of afleiding of berekening ontbreekt dan wel foutief is, worden 0 scorepunten toegekend tenzij in het beoordelingsmodel anders is aangegeven;

- 3.7 indien in het beoordelingsmodel verschillende mogelijkheden zijn opgenomen, gescheiden door het teken /, gelden deze mogelijkheden als verschillende formuleringen van hetzelfde antwoord of onderdeel van dat antwoord;
- 3.8 indien in het beoordelingsmodel een gedeelte van het antwoord tussen haakjes staat, behoeft dit gedeelte niet in het antwoord van de kandidaat voor te komen;
- 3.9 indien een kandidaat op grond van een algemeen geldende woordbetekenis, zoals bijvoorbeeld vermeld in een woordenboek, een antwoord geeft dat vakinhoudelijk onjuist is, worden aan dat antwoord geen scorepunten toegekend, of tenminste niet de scorepunten die met de vakinhoudelijke onjuistheid gemoeid zijn.
- 4 Het juiste antwoord op een meerkeuzevraag is de hoofdletter die behoort bij de juiste keuzemogelijkheid. Als het antwoord op een andere manier is gegeven, maar onomstotelijk vaststaat dat het juist is, dan moet dit antwoord ook goed gerekend worden. Voor het juiste antwoord op een meerkeuzevraag wordt het in het beoordelingsmodel vermelde aantal scorepunten toegekend. Voor elk ander antwoord worden geen scorepunten toegekend. Indien meer dan één antwoord gegeven is, worden eveneens geen scorepunten toegekend.
- 5 Een fout mag in de uitwerking van een vraag maar één keer worden aangerekend, tenzij daardoor de vraag aanzienlijk vereenvoudigd wordt en/of tenzij in het beoordelingsmodel anders is vermeld.
- 6 Een zelfde fout in de beantwoording van verschillende vragen moet steeds opnieuw worden aangerekend, tenzij in het beoordelingsmodel anders is vermeld.
- 7 Indien de examinerator of de gecommiteerde meent dat in een examen of in het beoordelingsmodel bij dat examen een fout of onvolkomenheid zit, beoordeelt hij het werk van de kandidaten alsof examen en beoordelingsmodel juist zijn. Hij kan de fout of onvolkomenheid mededelen aan het College voor Toetsen en Examens. Het is niet toegestaan zelfstandig af te wijken van het beoordelingsmodel. Met een eventuele fout wordt bij de definitieve normering van het examen rekening gehouden.
- 8 Scorepunten worden toegekend op grond van het door de kandidaat gegeven antwoord op iedere vraag. Er worden geen scorepunten vooraf gegeven.
- 9 Het cijfer voor het centraal examen wordt als volgt verkregen.
Eerste en tweede corrector stellen de score voor iedere kandidaat vast. Deze score wordt meegedeeld aan de directeur.
De directeur stelt het cijfer voor het centraal examen vast op basis van de regels voor omzetting van score naar cijfer.

NB1 *T.a.v. de status van het correctievoorschrift:*

Het College voor Toetsen en Examens heeft de correctievoorschriften bij regeling vastgesteld. Het correctievoorschrift is een zogeheten algemeen verbindend voorschrift en valt onder wet- en regelgeving die van overheidswege wordt verstrekt. De corrector mag dus niet afwijken van het correctievoorschrift.

NB2 *T.a.v. het verkeer tussen examiner en gecommiteerde (eerste en tweede corrector):*
Het aangeven van de onvolkomenheden op het werk en/of het noteren van de behaalde scores bij de vraag is toegestaan, maar niet verplicht. Evenmin is er een standaardformulier voorgeschreven voor de vermelding van de scores van de kandidaten. Het vermelden van het schoolexamencijfer is toegestaan, maar niet verplicht. Binnen de ruimte die de regelgeving biedt, kunnen scholen afzonderlijk of in gezamenlijk overleg keuzes maken.

NB3 *T.a.v. aanvullingen op het correctievoorschrift:*
Er zijn twee redenen voor een aanvulling op het correctievoorschrift: verduidelijking en een fout.

Verduidelijking

Het correctievoorschrift is vóór de afname opgesteld. Na de afname blijkt pas welke antwoorden kandidaten geven. Vragen en reacties die via het Examenloket bij de Toets- en Examenlijn binnenkomen, kunnen duidelijk maken dat het correctievoorschrift niet voldoende recht doet aan door kandidaten gegeven antwoorden. Een aanvulling op het correctievoorschrift kan dan alsnog duidelijkheid bieden.

Een fout

Als het College voor Toetsen en Examens vaststelt dat een centraal examen een fout bevat, kan het besluiten tot een aanvulling op het correctievoorschrift.

Een aanvulling op het correctievoorschrift wordt door middel van een mailing vanuit Examenblad.nl bekendgemaakt. Een aanvulling op het correctievoorschrift wordt zo spoedig mogelijk verstuurd aan de examensecretarissen.

Soms komt een onvolkomenheid pas geruime tijd na de afname aan het licht. In die gevallen vermeldt de aanvulling:

- Als het werk al naar de tweede corrector is gezonden, past de tweede corrector deze aanvulling op het correctievoorschrift toe.
en/of
- Als de aanvulling niet is verwerkt in de naar Cito gezonden Wolf-scores, voert Cito dezelfde wijziging door die de correctoren op de verzamelstaat doorvoeren.

Dit laatste gebeurt alleen als de aanvulling luidt dat voor een vraag alle scorepunten moeten worden toegekend.

Als een onvolkomenheid op een dusdanig laat tijdstip geconstateerd wordt dat een aanvulling op het correctievoorschrift ook voor de tweede corrector te laat komt, houdt het College voor Toetsen en Examens bij de vaststelling van de N-term rekening met de onvolkomenheid.

3 Vakspecifieke regels

Voor dit examen zijn de volgende vakspecifieke regels vastgesteld:

- De vakinhoudelijke argumenten waarvan sprake is in de algemene regel 3.3 moeten voor het vak geschiedenis en staatsinrichting afkomstig zijn uit gezaghebbende, wetenschappelijk verantwoorde publicaties.
- Indien in een antwoord 'voorbeeld van een juist antwoord' staat, bevat het antwoord **voorbeelden** van juiste antwoorden. Het is **geen** opsomming van alle denkbare juiste antwoorden.

4 Beoordelingsmodel

Vraag	Antwoord	Scores
-------	----------	--------

Aan het juiste antwoord op een meerkeuzevraag wordt 1 scorepunt toegekend.

HISTORISCH OVERZICHT EN STAATSINRICHTING VANAF 1848

Nederland (1848-1914)

1 A

2 A

3 **maximumscore 1**

Voorbeeld van een juist antwoord is:

De uitbreiding van het kiesrecht die wordt bedoeld is: caoutchouc, omdat de voorwaarden voor het verkrijgen van kiesrecht opgerekt/ruimer zijn dan het censuskiesrecht daarvoor (zoals het hebben van een bepaald inkomen, spaargeld, diploma's of een woning).

Opmerking

Alleen als na 'caoutchouc' een juiste toelichting volgt, wordt 1 scorepunt toegekend.

Vraag	Antwoord	Scores
4	<p>maximumscore 2</p> <p>Voorbeeld van een juist antwoord is:</p> <ul style="list-style-type: none"> • De Woningwet paste eigenlijk niet bij de ideeën van veel liberalen, omdat liberalen vonden dat de overheid (in principe) niet verantwoordelijk was voor huisvesting / omdat liberalen zo weinig mogelijk overheidsbemoeienis wilden • Veel liberalen stemden toch vóór de wet, omdat de situatie erger was dan gedacht / omdat de meeste huizen niet waren aangesloten op een riool (waardoor ook liberalen besmettelijke ziektes konden krijgen) (of een ander concreet voorbeeld uit de bron) 	<p>1</p> <p>1</p>
5	<p>maximumscore 1</p> <p>(Abraham) Kuyper</p>	
6	<p>maximumscore 1</p> <p>Uit het antwoord moet blijken dat de tekening past bij het socialisme/communisme/de sociaal-democraten/sociaal-liberalen, omdat er kritiek wordt geleverd op de slechte leef- en werkomstandigheden van arbeiders / omdat de man zich letterlijk heeft dood gewerkt.</p> <p><i>Opmerking</i></p> <p><i>Alleen als na een juiste politieke stroming een juiste verklaring volgt, wordt 1 scorepunt toegekend.</i></p>	
7	<p>maximumscore 1</p> <p>Uit het antwoord moet blijken dat het gaat om algemeen kiesrecht (voor mannen en vrouwen).</p>	
8	<p>maximumscore 2</p> <ul style="list-style-type: none"> • historisch begrip: (modern) imperialisme • economische reden: uit het antwoord moet blijken dat Europese landen toegang wilden krijgen tot (nieuwe) grondstoffen / nieuwe afzetmarkten wilden 	<p>1</p> <p>1</p>

Vraag	Antwoord	Scores
-------	----------	--------

De Eerste Wereldoorlog (1914-1918)

9 maximumscore 2

Voorbeeld van een juist antwoord is:

- De propagandaboodschap is, dat de Duitsers als onmenselijk worden voorgesteld 1
- Een onderdeel van de bron die de boodschap duidelijk maakt (een van de volgende): 1
 - uit de tekst: de Duitse ‘verpleegster’ giet het water voor zijn ogen op de grond
 - een beeldelement: de gemene ‘verpleegster’ / de Duitse keizer en generaal die toekijken/niet ingrijpen

Opmerking

Het tweede scorepunt mag alleen toegekend worden als het eerste onderdeel van de vraag juist beantwoord is.

10 maximumscore 2

- aanslag: de moord op Frans-Ferdinand/de troonopvolger van Oostenrijk-Hongarije 1
- bondgenootschap: de Centralen 1

11 B

12 D

13 maximumscore 1

Uit het antwoord moet blijken dat kleinere partijen een grotere kans hebben om een zetel te winnen in het stelsel van evenredige vertegenwoordiging, omdat in dit stelsel alle uitgebrachte stemmen landelijk meetellen bij de zetelverdeling / omdat in het districtenstelsel alleen de partij met de meeste stemmen in een district een zetel wint/er veel stemmen verloren gaan.

Opmerking

Alleen als na ‘stelsel van evenredige vertegenwoordiging’ een juiste verklaring volgt, wordt 1 scorepunt toegekend.

Het Interbellum (1918-1939)

14 maximumscore 1

het Dawesplan

Vraag	Antwoord	Scores
15	A	
16	maximumscore 2 Voorbeeld van een juist antwoord is:	
	<ul style="list-style-type: none"> • gebeurtenis: de (mislukte) staatsgreep van Hitler / de Bierkellerputsch • politiek argument: omdat Hitler/de nazi's pas in 1933 aan de macht gekomen is/zijn / eerder nog niet aan de macht was/waren 	1 1
17	maximumscore 2 (nummer) 2 (= anticommunisme) (nummer) 5 (= militarisme) (nummer) 6 (= nationalisme)	
	indien drie antwoorden juist	2
	indien twee antwoorden juist	1
	indien minder dan twee antwoorden juist	0
18	A	
19	B	
20	maximumscore 2 Voorbeeld van een juist antwoord is:	
	<ul style="list-style-type: none"> • De uitkomst past bij het Heim ins Reich-beleid van nazi-Duitsland, omdat nazi-Duitsland daarmee zijn doel bereikte dat de Duits sprekende inwoners van Sudetenland nu in Duitsland kwamen te wonen • De uitkomst was een gevolg van de appeasement-politiek van Groot-Brittannië, omdat nazi-Duitsland/Hitler (in ruil voor een gedeelte van Tsjechoslowakije/Sudetenland) vrede beloofde / omdat Groot-Brittannië hiermee (tijdelijk) een oorlog kon voorkomen (ten koste van Tsjechoslowakije) 	1 1
21	maximumscore 2 Voorbeeld van een juist antwoord is:	
	<ul style="list-style-type: none"> • reden met behulp van de bron: mensen met een erfelijke ziekte / die niet kunnen werken, kosten de staat (veel gemeenschaps)geld • reden die te maken heeft met de rassenleer: mensen met een erfelijke ziekte/gehandicapten worden gezien als minderwaardige mensen/Untermenschen / erfelijke ziektes/genetische fouten kunnen doorgegeven worden aan volgende generaties/verzwakken de samenleving 	1 1

Vraag	Antwoord	Scores
-------	----------	--------

22 maximumscore 1

Uit het antwoord moet blijken dat in een rechtsstaat sprake is van rechtsgelijkheid voor de burgers/iedereen dezelfde rechten heeft / dat er in een rechtsstaat niet mag worden aangezet tot discriminatie / dat in een rechtsstaat discriminatie bij wet is verboden.

23 maximumscore 1

de (Reichs)kristallnacht / Novemberpogrom

Door de tijd heen

24 maximumscore 2

Eerst 3, dan 5, daarna 4, vervolgens 2 en ten slotte 1.

Opmerking

Als door het weglaten van één foutief geplaatst nummer een verder foutloze reeks ontstaat, wordt 1 scorepunt toegekend.

De Tweede Wereldoorlog (1939-1945)

25 D

26 maximumscore 1

Voorbeeld van een juist antwoord is:

De privé-foto's van de Duitse soldaten zijn **meer** betrouwbaar, want de foto's zijn (oorspronkelijk) niet gemaakt met een propagandadoel/om meningen te beïnvloeden / de foto's geven een beeld van het dagelijkse soldatenleven (en daarmee ook van de bezetting).

of

De privé-foto's van de Duitse soldaten zijn **minder** betrouwbaar, want de soldaten willen niet dat het thuisfront/de familie de harde werkelijkheid te zien krijgt / de werkelijkheid wordt mooier weergegeven dan het is.

Opmerking

Alleen als na een keuze een juiste, passende verklaring volgt, wordt 1 scorepunt toegekend.

27 B

28 D

Vraag	Antwoord	Scores
-------	----------	--------

29 maximumscore 2

Voorbeeld van een juist antwoord is:

- gebeurtenis: een razzia op/de arrestatie (en deportatie) van (427) Joden 1
- De Februaristaking wordt nog steeds belangrijk gevonden, omdat deze staking een van de weinige uitingen/een vorm van (grootschalig) verzet was (tegen de Jodenvervolging in Nederland / tegen vormen van discriminatie) 1

30 B

31 maximumscore 1

Uit het antwoord moet blijken dat de Nederlander een collaborateur was, omdat de Britse parachutisten/de Geallieerden voor hem de vijand waren / omdat hij zich als soldaat (die in Duitse dienst tegen de Britse parachutisten had gevochten) veilig voelde in Duitse handen.

Opmerking

Alleen als na 'collaborateur' een juiste verklaring volgt met behulp van de bron, wordt 1 scorepunt toegekend.

32 maximumscore 1

(Operatie) Market Garden

33 maximumscore 2

Voorbeeld van een juist antwoord is:

- Niet vóór 1941, omdat in de bron (Adolf) Hitler de Sovjet-Unie (de beer) aanvalt / omdat operatie Barbarossa (of een omschrijving daarvan) (pas) in 1941 plaatsvond / omdat (Adolf) Hitler/Duitsland en Stalin/de Sovjet-Unie vóór 1941 een niet-aanvalsverdrag hadden gesloten 1
- Niet na 1943, omdat in de bron de uitkomst van de aanval nog niet bekend is / omdat de nazi's/de Duitsers in 1943 (een groot) verlies (bij Stalingrad) leden 1

34 A

35 A

36 D

Europa en de wereld (1945-1989)

37 maximumscore 1

Politionele acties

Vraag	Antwoord	Scores
38	maximumscore 2	
	Uit het antwoord moet blijken:	
	<ul style="list-style-type: none"> • dat de Nederlandse regering lange tijd de datum van 27 december 1949 gebruikte vanwege de soevereiniteitsoverdracht (of een omschrijving daarvan) (waaruit blijkt dat zij de touwtjes in handen hadden) 	1
	<ul style="list-style-type: none"> • en dat de Indonesische regering de datum van 17 augustus 1945 aanhoudt vanwege het uitroepen van de onafhankelijke Republiek Indonesië (door Soekarno) (waaruit blijkt dat zij zichzelf hebben bevrijd) 	1
39	maximumscore 1	
	Uit het antwoord moet blijken dat het gaat om (het neerslaan van) de Hongaarse Opstand (van 23 oktober tot 10 november 1956).	
40	maximumscore 1	
	van het recht van interpellatie/van het recht om (mondeling) vragen te stellen	
41	maximumscore 2	
	Bij poster a horen 1 (= BRD) en 4 (= het Westen).	
	Bij poster b horen 2 (= communisme) en 5 (= Warschaupact).	
	indien vier antwoorden juist	2
	indien drie of twee antwoorden juist	1
	indien minder dan twee antwoorden juist	0
42	maximumscore 2	
	<ul style="list-style-type: none"> • Bij beschrijving 1 hoort c (= democratisering) 	1
	<ul style="list-style-type: none"> • Bij beschrijving 2 hoort d (= ontzuiling) 	1
43	maximumscore 1	
	Uit het antwoord moet blijken dat de DDR-regering bang was dat er nóg meer burgers zouden gaan vluchten / dat de trein een voorbeeld voor (nog groter) verzet zou worden / dat door de toejuichingen er nog meer mensen de DDR zouden verlaten.	
44	C	

Door de tijd heen

45 maximumscore 2

Omschrijving 1 hoort bij 1917.

Omschrijving 2 hoort bij 1848.

Omschrijving 3 hoort bij 1983.

indien drie antwoorden juist

2

indien twee antwoorden juist

1

indien minder dan twee antwoorden juist

0

De nieuwe wereldorde (vanaf 1990)

46 C

Door de tijd heen

47 maximumscore 3

Voorbeeld van een juist antwoord is:

- situatie 1: De NAVO moest een groot (defensief) bondgenootschap worden waarbij landen bescherming zochten bij elkaar tegen de toenemende invloed van het communisme/voor het geval er een Derde Wereldoorlog uit zou breken / vanwege de politieke en militaire spanningen die er ontstonden tussen het Westen/het kapitalisme en het Oosten/het communisme / vanwege de Koude Oorlog 1
- situatie 2: Het IJzeren Gordijn was/de communistische regeringen waren gevallen. / De Sovjet-Unie bestond niet meer. / Het Warschaupact was opgeheven 1
- situatie 3: (de opkomst van) het internationaal terrorisme (zoals Al Qaida / IS) / de aanslagen op de Twin Towers in New York 1

48 maximumscore 1

Eerst 2, daarna 3, vervolgens 4 en ten slotte 1.

Opmerking

Er is maar één juiste volgorde.

5 Aanleveren scores

Verwerk per examinator in de applicatie Wolf:

- de scores van de alfabetisch eerste vijf kandidaten voor wie het tweede-tijdvak-examen de eerste afname is én
- de scores van alle herkansende kandidaten.

Cito gebruikt beide gegevens voor de analyse van de examens. Om de gegevens voor dit doel met Cito uit te wisselen dient u ze uiterlijk op 22 juni te accorderen.

Ook na 22 juni kunt u nog tot en met 30 juni gegevens voor Cito accorderen. Deze gegevens worden niet meer meegenomen in de hierboven genoemde analyses, maar worden wel meegenomen bij het genereren van de groepsrapportage.

Na accordering voor Cito kunt u in Wolf de gegevens nog wijzigen om ze vervolgens vrij te geven voor het overleg met de externe corrector. Deze optie is relevant als u Wolf ook gebruikt voor uitwisseling van de gegevens met de externe corrector.

derde tijdvak

Ook in het derde tijdvak wordt de normering mede gebaseerd op door kandidaten behaalde scores. Wissel te zijner tijd ook voor al uw derde-tijdvak-kandidaten de scores uit met Cito via Wolf. Dit geldt **niet** voor de aangewezen vakken.

6 Bronvermeldingen

Alle internetbronnen zijn voor het laatst geraadpleegd op 1 oktober 2020.

bron 1	naar: https://www.parlement.com/id/vhnnmt7ltkw9/historische_ontwikkeling_kiestelsels_en
bron 2	naar: https://www.canonsociaalwerk.eu/nl_vhv/details.php?cps=5&canon_id=265
bron 3	https://geheugen.delpher.nl/nl/geheugen/view/dilemma?query=Albert+Hahn&facets%5BgettyPrefLabelNL%5D%5B%5D=politieke+cartoons&facets%5BgettyPrefLabelNL%5D%5B%5D=prenten&page=2&maxperpage=36&coll=ngvn&identificer=IISG01%3AADV10753858
bron 4	naar: https://resolver.kb.nl/resolve?urn=urn:gvn:IISG01:ADV10595714
bron 5	http://chaoworldhistory.blogspot.com/2017/12/political-cartoon-imperialism-of-africa.html
bron 6	naar: https://www.iwm.org.uk/collections/item/object/38215
bron 7	naar: https://stampaday.files.wordpress.com/2017/12/bosnia-and-herzegovina-b14-1917red.jpg?w=640
bron 8	naar: Noordhoff Atlasproducties, De Bosatlas van de geschiedenis van Nederland, Groningen 2011, pag. 389.
bron 9	Stichting Cito Instituut voor Toetsontwikkeling, 2021
bron 10	naar: New York Times, 11 oktober 1924
bron 11	https://nl.wikipedia.org/wiki/Bierkellerputsch
bron 12	A. Pisch, The personality cult of Stalin in Soviet Posters, 1929-1953, Archetypes, inventions and fabrications, Canberra 2016, pag. 270.
bron 13	naar: http://balticworlds.com/a-microstudy-of-soviet-mass-terror/

- bron 14 <https://www.dhm.de/lemo/bestand/objekt/plakat-zu-eugenik-und-euthanasie-um-1938.html>
- bron 15 naar: M. Gilbert, Kristallnacht, voorspel van de vernietiging 1938-1945, Utrecht, 2014, pag. 11.
- bron 16 afbeelding 1: <https://resolver.kb.nl/resolve?urn=urn:gvn:SFA03:SFA022807518>
 afbeelding 2: https://www.gemertsnieuwsblad.nl/wp-content/uploads/2019/02/0134308_Vrouwen_stemlokaal-1024x751.jpg
 afbeelding 3: https://hart.amsterdam/image/2018/3/22/damoproer_1848_a38370.jpg%28%29%28B42BC50BDB6867EE899DFB6B9E16BB7B%29.jpg
 afbeelding 4: https://www.botterweg.com/Portals/0/auction/Okttober2011/highres/25-2681-44_1.JPG
 afbeelding 5: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Kinderwetje_van_Van_Houten-2000px_Foto_Jan_Zweerts.jpg
- bron 17 naar: https://resolver.kb.nl/resolve?urn=urn:gvn:EVDO02:NIOD05_7827 nummer 26
- bron 18 naar: <https://www.volkskrant.nl/nieuws-achtergrond/de-britten-herdenken-hun-mooiste-uur~bc074bf9/>
- bron 19 naar: Leidsch dagblad, 05-06-1940
- bron 20 naar: <https://landmarkscout-yw3wirjird.netdna-ssl.com/wp-content/uploads/2014/02/Oproep-halfkopie.jpg?x34216>
- bron 21 naar: https://historiek.net/operatie-market-garden-vanuit-duits-perspectief/125765/?utm_source=mailpoet&utm_medium=email&utm_campaign=nbrief-wk39-2019
- bron 22 <http://ww2cartoons.org/aug-1941-the-german-russian-war-biting-off-too-much/aug-41-germany-invades-russia-3/>
- bron 23 naar: <https://www.tracesofwar.nl/articles/1226/Concentratiekampen.htm>
- bron 24 naar: <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/0000272931>
- bron 25 https://de.wikipedia.org/wiki/Datei:Helmuth_Ellgaard_NATO.jpg
<https://www.hdg.de/lemo/bestand/objekt/plakat-klassenbrueder-waffenbrueder.html>
- bron 26 beschrijving 1: Stichting Cito Instituut voor Toetsontwikkeling, 2021
 beschrijving 2: naar: C. van Esterik, No satisfaction, Amsterdam 2011, pag. 329.
- bron 27 postzegel 1: <https://www.briefmarken-bilder.de/brd-briefmarken-1990-bilder/deutsche-einheit-50-gr.jpg>
 postzegel 2: https://fr.m.wikipedia.org/wiki/Fichier:Stamp_deutsches_reich_10_millionen.jpg
 postzegel 3: http://www.pvoller.net/new_stamps/ww2/germany/1939/689/689.jpg
 postzegel 4: http://www.pvoller.net/new_stamps/germany/1955_ddr/454/454.jpg